

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ

КАФЕДРА КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

РОБОЧА ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Психологія старіння

Освітній рівень II (магістерського) рівня вищої освіти / III (освітньо-науковий) рівень (назва рівня вищої освіти)

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки /
C Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини
(шифр і назва галузі знань)

Спеціальність 053 Психологія / C4 Психологія
(код й найменування спеціальності)

Освітня програма Клінічна психологія / Психологія забезпечення ментального здоров'я /
Психологія

Розробник: Едуард КРАЙНІКОВ, канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри клінічної психології

Робоча програма затверджена
на засіданні кафедр

клінічної психології та соціальної психології

протокол № 10 від 23 червня 2025 року

Завідувач кафедри
клінічної психології

(підпис)

Ірина ЛИСЕНКО
(ім'я та прізвище)

Завідувач кафедри
соціальної психології

(підпис)

Дар'я ТРОФІМОВА
(ім'я та прізвище)

Розглянуто на засіданні Ради якості вищої освіти

протокол № 5 від 30 червня 2025 року

Голова РЯВО

(підпис)

Наталія ЗАВ'ЯЗКІНА
(ім'я та прізвище)

ВСТУП

Робоча програма освітнього компонента «Психологія старіння» розроблена на основі Методичних рекомендацій до розроблення і оформлення робочої програми освітньої компоненти, затвердженої Вченою Радою Київського інституту сучасної психології та психотерапії від 22 лютого 2024 року, протокол №7.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Статус освітнього компонента — вибірковий.

Обсяг освітнього компонента — 3 кредити ЄКТС.

Семестровий контроль — залік.

Мета та завдання освітнього компонента.

Метою освітнього компонента «Психологія старіння» є формування у здобувачів вищої освіти цілісного наукового уявлення про психологічні закономірності старіння та пізнього онтогенезу, особливості когнітивного, емоційного, особистісного і соціального функціонування людини в похилому та старечому віці, а також розвиток здатності застосовувати сучасні психологічні концепції старіння у професійній, дослідницькій і практичній діяльності.

Основними завданнями освітнього компонента є:

1. Ознайомлення здобувачів освіти з основними теоретичними підходами та сучасними концепціями психології старіння і життєвого шляху.
2. Аналіз вікових змін психічних процесів, особистості та соціальної поведінки в період пізньої дорослості.
3. Формування уявлень про психологічні ресурси, адаптаційні механізми та стратегії подолання вікових криз у старості.
4. Вивчення ролі соціального середовища, культури, соціальної підтримки в процесі старіння.
5. Розвиток навичок критичного аналізу наукових досліджень і практик у сфері психології старіння.
6. Формування професійної етики та толерантного ставлення до осіб похилого віку, запобігання ейджизму.
7. Опанування базових підходів до психологічного супроводу, консультування та підтримки людей похилого віку.
8. Сприяння усвідомленню старіння як нормативного етапу життєвого розвитку з потенціалом особистісного зростання та самореалізації.

Результати навчання здобувачів за освітнім компонентом

Після завершення вивчення освітнього компонента здобувачі вищої освіти здатні:

1. Пояснювати основні теоретичні підходи та сучасні концепції психології старіння і пізнього онтогенезу.
2. Аналізувати вікові зміни когнітивних процесів, емоційної сфери, особистості та соціальної поведінки в похилому та старечому віці.
3. Інтерпретувати психологічні особливості адаптації до старіння з урахуванням індивідуальних, соціальних і культурних чинників.
4. Оцінювати роль життєвого досвіду, ідентичності та суб'єктивного благополуччя в пізніх періодах життя.
5. Виявляти та критично аналізувати прояви ейджизму й стереотипів щодо старіння у професійному та суспільному контекстах.
6. Застосовувати теоретичні знання для аналізу практичних ситуацій, пов'язаних із психологічними проблемами людей похилого віку.
7. Розробляти обґрунтовані рекомендації щодо психологічної підтримки, консультування та супроводу осіб похилого віку.
8. Інтегрувати міждисциплінарні знання (психологічні, соціальні, медико-психологічні) у вирішенні проблем старіння.
9. Дотримуватися принципів професійної етики та толерантної комунікації у роботі з людьми похилого віку.
10. Усвідомлювати та аргументувати значення активного й успішного старіння як ресурсу особистісного розвитку та соціальної участі.

2. ПРОГРАМА ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

Структура освітньої компоненти

№ теми	Назва розділів і тем	Кількість годин					
		Всього	Аудит.	у тому числі			
				Лекції	Прак.	Інд.	С.р.
1	Феномен старіння в історико-культурній перспективі	10	3	2			7
2	Старіння і старість у предметному колі психології	10	3	2	1		7
3	Психологія старіння як складник геронтології	10	3	2		1	7
4	Біологічне старіння як основа психічних змін	10	3	2	1		7

5	Клімактерій та сексуальне функціонування у пізньому віці		4	3			7
6	Соціально-демографічні контексти вікових змін психіки		4	2	1		7
7	Психічне функціонування та старіння		4	3		1	7
8	Психопатологія пізнього віку		3	2	1		8
9	Феномен довголіття та підтримка психічного здоров'я у пізньому віці		3	2			7
Всього годин		90	26	20	4	2	64

Зміст освітньої компоненти

Тема 1. Феномен старіння в історико-культурній перспективі. Старість у перспективі еволюційної психології. Ставлення до літніх членів громади в історико-культурній перспективі.

Література:

1. Платон. Держава. Львів: Априорі, 2020. 464 с.
2. Aries, P. Centuries of childhood: A social history of family life. Vintage, 1965. 448 p.

Тема 2. Старіння і старість у предметному колі психології. Оновні дефініції. Періодизація старіння. Гомеостаз і гомеорез. Інволюція чи геронтогенез?

Закони геронтогенезу.

Література

1. Крайніков Е.В. Геронтопсихологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 232 с.
2. Craig, G. & Vaucum, D. Human development. NJ: Prentice-Hall, 2002. 718 p.

Тема 3. Психологія старіння як складник геронтології. Передісторія та сучасність науки про старіння і старість. Спеціальні науки про старіння і старість.

Література:

1. Зелінська Г.О. Геронтоосвіта як пріоритет у вирішенні проблеми вільного часу людей постпенсійного віку // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове видання. Миколаїв, 2014. 1434 с. С. 824–827. <http://www.global-national.in.ua/archive/2-2014/171.pdf>
2. Крайніков Е.В. Геронтопсихологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 232 с.

Тема 4. Біологічне старіння як основа психічних змін. Біологічні теорії старіння. Біологічні методи дослідження старіння. Анатомо-фізіологічні зміни при старінні. Старіння та сенсорика. Феномен прогерії.

Література:

1. Крайніков Е.В. Геронтологія: словник-довідник. Київ: Видавець Паливода А.В., 2010. 352 с.
2. Крайніков Е.В. Геронтопсихологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 232 с.

Тема 5. Клімактерій та сексуальне функціонування у пізньому віці. Еволюційний сенс клімактерію. Смптоматика мено- та анропаузи. Патологічний клімактерій. Особливості сексуальної сфери літніх осіб.

Література:

1. Крайніков Е.В. Геронтопсихологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 232 с.
2. Psychiatry in the Elderly / Ed. by R. Jacoby & C. Oppenheimer. OUP Oxford, 2002. 1024 p.

Тема 6. Соціально-демографічні контексти вікових змін психіки. Літня людина у сучасному суспільстві. Суспільство, що старішає. Демографія старіння та старості. Соціологічні теорії старіння. Сучасна геронтополітика.

Література:

1. Климанська Л. Сучасна перспектива соціальної політики // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Національний університет «Львівська політехніка», вип. 26, 2014. С. 70–77. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/24513/1/13-70-77.pdf>
2. Крайніков Е.В. Геронтопсихологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 232 с.

Тема 7. Психічне функціонування та старіння (3 год.). Вікові зміни уваги та пам'яті. Комунікативно-мовленеві здібності у пізньому віці. Інтелектуальна сфера та старіння. Зміни в особистості, що старішає.

Література:

1. Крайніков Е.В. Геронтопсихологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 232 с.
2. Stuart-Hamilton, I. The Psychology of Aging: An Introduction. Jessica Kingsley Pub, 2012. 464 p.

Тема 8. Психопатологія пізнього віку. Патологічне старіння. Типологія деменцій. Депресивні розлади у пізньому віці. Проблема суїцидальності.

Література:

1. Крайніков Е.В. Геронтологія: словник-довідник. Київ: Видавець Паливода А.В., 2010. 352 с.
2. Psychiatry in the Elderly / Ed. by R. Jacoby & C. Oppenheimer. OUP Oxford, 2002. 1024 p.

Тема 9. Феномен довголіття та підтримка психічного здоров'я у пізньому віці. Довголіття та безсмертя: поняттєві основи теми. Наукові розробки проблеми безсмертя. Чинники довголіття. Підтримання фізичного здоров'я у пізньому віці. Підтримання психічного здоров'я у літньому віці.

Література:

1. Крайніков Е.В. Геронтопсихологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 232 с.
2. Stuart-Hamilton, I. The Psychology of Aging: An Introduction. Jessica Kingsley Pub, 2012. 464 p.

Теми практичних (семінарських) занять освітньої компоненти

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Старіння і старість у предметному колі психології	1
2	Біологічне старіння як основа психічних змін	1
3	Соціально-демографічні контексти вікових змін психіки	1
4	Психопатологія пізнього віку	1
Разом		4

Завдання до практичних занять

1. На підставі вивченої фахової літератури порівняйте означення понять "інволюція" та "геронтогенез". Результати оформіть у вигляді таблиці.
2. Викладіть зміст законів геронтогенезу. Проведіть спостереження за поведінкою літніх людей зі свого оточення. Наведіть приклади, що підтверджують або спростовують закони геронтогенезу.
3. Доповніть Цицеронівський список аргументів проти старості та спростуйте кожен аргумент.
4. Опишіть динаміку та чинники інволюційних змін серцево-судинної системи.
5. Опишіть динаміку та чинники інволюційних змін систем травлення, дихальної, видільної, ендокринної, імунної та нервової.
6. Наведіть приклади геронтократичних суспільств і проаналізуйте чинники, що зумовили їхнє становлення.
7. Наведіть приклади виявів ейджизму, зокрема професійного, у сучасному українському суспільстві.
8. Проаналізуйте відмінності в підходах до змін особистості, що старішає, згідно з підходом особистісних рис і глибинними теоріями.
9. Проаналізуйте зміни параметрів інтроверсії—екстраверсії та нейротизму—емоційної стійкості в літньому віці.
10. Проаналізуйте преморбідні риси осіб літнього віку, які можуть стати факторами ризику розвитку психопатології.
11. Проаналізуйте патопсихологічну симптоматику літнього віку в аспекті нейронних змін у головному мозку.
12. Розробіть комплекс заходів, спрямованих на активне залучення літніх пацієнтів до психотерапії.
13. Яку парадигму психологічної інтервенції ви би використали при роботі з літнім клієнтом? Обґрунтуйте свій вибір.

Література:

1. Зелінська Г.О. Геронтоосвіта як пріоритет у вирішенні проблеми вільного часу людей постпенсійного віку // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове видання. Миколаїв, 2014.
2. Климанська Л. Сучасна перспектива соціальної політики // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Національний університет «Львівська політехніка», вип. 26, 2014. С. 70–77. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/24513/1/13-70-77.pdf>
3. Крайніков Е.В. Геронтологія: словник-довідник. Київ: Видавець Паливода А.В., 2010. 352 с.
4. Крайніков Е.В. Геронтопсихологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 232 с.
5. Craig, G. & Baucum, D. Human development. NJ: Prentice-Hall, 2002. 718 p.
6. Miller, S.A. Developmental research methods. Sage Publications, Inc., 2007. 416 p.
7. Psychiatry in the Elderly / Ed. by R. Jacoby & C. Oppenheimer. OUP Oxford, 2002. 1024 p.
8. Stuart-Hamilton, I. The Psychology of Aging: An Introduction. Jessica Kingsley Pub, 2012. 464 p.

Самостійна робота освітньої компоненти

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізуйте визначення терміна "старіння" у фаховій літературі. Виділіть ключові особливості третього та четвертого віку, на які роблять акцент різні дослідники.
2. Проаналізуйте періодизацію старіння і старості в різних джерелах, складіть порівняльну таблицю.
3. Розробіть комплекс герогігієнічних і геродієтичних заходів для представників різних професійних і соціальних груп (пенсіонерів-педагогів, пенсіонерів-селян та ін.).
4. Складіть добове меню для особи літнього віку. Чи матиме воно відмінності для чоловіків і жінок? Чому? Обґрунтуйте свій вибір продуктів, їхню кількість і послідовність прийому.
5. Порівняйте аргументи на користь стохастичних і генетичних теорій старіння. Результати оформіть у вигляді таблиці.
6. Опишіть динаміку та чинники інволюційних змін опорно-рухового апарату.
7. Перелічіть показники різних класів, що використовуються для визначення біологічного віку людини.
8. Опишіть інволюційні зміни сенсорних систем людини.

9. Наведіть симптоми та критерії диференціальної діагностики синдрому Вернера та синдрому Гатчінсона – Гілфорда. Результати оформіть у вигляді порівняльної таблиці.
10. Порівняйте різні типи вікової структури населення. Установіть, яким країнам вони притаманні. Результати оформіть у вигляді таблиці.
11. Проаналізуйте чинники, що зумовили формування різних демографічних структур. До аналізу залучіть статистичні й соціологічні дані, коментарі експертів тощо.
12. Напишіть есе на підставі вивчених історичних прикладів геронтофобії та геронтофільії.
13. Розробіть напрями державної геронтополітики відповідно до умов сучасної України.
14. Опишіть особливості змін уваги, пам'яті та інтелекту в літньому віці.
15. Складіть батарею психодіагностичних тестів, яку доречно було би застосовувати при дослідженні когнітивної сфери осіб літнього віку.
16. Складіть батарею психодіагностичних методик, яку доречно було би застосовувати при дослідженні особистості осіб літнього віку.
17. Наведіть критерії диференціальної діагностики деменції при церебральному атеросклерозі та при хворобі Паркінсона.
18. Розробіть соціально-психологічну програму запобігання суїциду в осіб літнього віку.
19. Проаналізуйте асортимент геронтопротекторів у будь-якій аптеці. Розпитайте співробітників про реальну затребуваність таких препаратів.
20. Розробіть принципи, яких слід дотримуватися при психокорекційній і консультативній роботі з літніми клієнтами.

Література:

1. Зелінська Г.О. Геронтоосвіта як пріоритет у вирішенні проблеми вільного часу людей постпенсійного віку // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове видання. Миколаїв, 2014.
2. Климанська Л. Сучасна перспектива соціальної політики // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Національний університет «Львівська політехніка», вип. 26, 2014. С. 70–77. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/24513/1/13-70-77.pdf>
3. Крайніков Е.В. Геронтологія: словник-довідник. Київ: Видавець Паливода А.В., 2010. 352 с.
4. Крайніков Е.В. Геронтопсихологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 232 с.
5. Craig, G. & Vaucum, D. Human development. NJ: Prentice-Hall, 2002. 718 p.
6. Miller, S.A. Developmental research methods. Sage Publications, Inc., 2007. 416 p.
7. Psychiatry in the Elderly / Ed. by R. Jacoby & C. Oppenheimer. OUP Oxford, 2002. 1024 p.

8. Stuart-Hamilton, I. The Psychology of Aging: An Introduction. Jessica Kingsley Pub, 2012. 464 p.

Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання за темою «Психологія старіння як складник геронтології»

Мета індивідуального завдання

Поглибити розуміння психології старіння як міждисциплінарного напрямку в системі геронтологічних знань; сформувати вміння аналізувати психологічні аспекти старіння у взаємозв'язку з біологічними, соціальними та медичними чинниками.

Зміст індивідуального завдання

Здобувачеві вищої освіти необхідно підготувати аналітичну письмову роботу, у якій розкрити місце і роль психології старіння в структурі сучасної геронтології.

У роботі слід:

1. Охарактеризувати геронтологію як міждисциплінарну галузь знань (біологічна, соціальна, психологічна, медична складові).
2. Визначити предмет і завдання психології старіння в контексті геронтологічних досліджень.
3. Проаналізувати ключові психологічні проблеми старіння (адаптація до вікових змін, ідентичність, самотність, суб'єктивне благополуччя, смисл життя, прийняття старості).
4. Показати взаємозв'язок психологічних, соціальних і біологічних чинників старіння на прикладі одного з напрямів (здорове старіння, активне довголіття, успішне старіння тощо).
5. Сформулювати практичні висновки щодо значення психології старіння для професійної діяльності психолога / соціального працівника / фахівця з допомагаючих професій.

Формат виконання

- Форма роботи: аналітичне есе / реферативно-аналітична робота
- Обсяг: 3–5 сторінок
- Шрифт: Times New Roman, 14
- Інтервал: 1,5
- Посилання на наукові джерела — обов'язкові
- Оформлення літератури — відповідно до ДСТУ 8302:2015

Критерії оцінювання

- повнота розкриття теми;
- логічність і структурованість викладу;
- коректність використання наукової термінології;
- інтеграція міждисциплінарних підходів;
- обґрунтованість висновків.

Індивідуальне завдання за темою «Психічне функціонування та старіння»

Мета індивідуального завдання

Сформуувати у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про особливості психічного функціонування людини в пізньому онтогенезі, розвинути вміння аналізувати вікові зміни психічних процесів та особистості з урахуванням індивідуальних відмінностей, ресурсів і компенсаторних механізмів.

Зміст індивідуального завдання

Здобувачеві вищої освіти необхідно підготувати письмову аналітичну роботу, присвячену аналізу психічного функціонування людини в період старіння.

У роботі слід:

1. Охарактеризувати основні компоненти психічного функціонування в похилому віці (когнітивні процеси, емоційна сфера, мотивація, саморегуляція, особистісні риси).

2. Проаналізувати вікові зміни когнітивних функцій (увага, пам'ять, мислення, мовлення) з урахуванням нормальних і патологічних проявів старіння.

3. Розкрити особливості емоційного та мотиваційного функціонування (емоційна стабільність, афективні розлади, сенсожиттєві орієнтації, мотивація активності).

4. Проаналізувати компенсаторні та адаптаційні механізми психіки (когнітивний резерв, життєвий досвід, стратегії саморегуляції, соціальна підтримка).

5. Сформулювати практичні висновки щодо підтримки психічного функціонування та психологічного благополуччя осіб похилого віку.

Формат виконання

- Форма роботи: аналітичне есе / огляд наукових джерел
- Обсяг: 3–5 сторінок
- Шрифт: Times New Roman, 14
- Інтервал: 1,5
- Обов'язкове використання наукової літератури
- Оформлення списку джерел — за ДСТУ 8302:2015

Критерії оцінювання

- наукова коректність і глибина аналізу;
- логічність структури та аргументації;
- здатність інтегрувати теорію і практику;
- коректне використання термінології;

– обґрунтованість висновків.

3. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Zoom Meetings / Zoom Webinars: використовується як основна платформа для проведення лекційних, семінарських (практичних) занять в режимі онлайн.

Інструменти Zoom: активне використання функціоналу, необхідного для групової роботи та навчання: сесійні зали (Breakout Rooms): для роботи в малих групах; функція запису (Recording); чат та опитування (Polls): для збору зворотного зв'язку та забезпечення інтерактивності.

Пакет офісних програм (Google Workspace / Microsoft Office): для створення презентацій, обробки даних, оформлення самостійних та індивідуальних робіт.

4. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

В системі вивчення дисципліни використовується комплекс методів навчання, побудований на дієвому підході до навчання. А саме:

- 1) методи, які забезпечують опанування навчального предмета (вербальні, візуальні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні);
- 2) методи, які стимулюють та мотивують навчально-наукову діяльність (навчальні дискусії, проблемні ситуації, професійно-орієнтовані ділові ігри, творчі завдання, пошук і дослідження, експерименти тощо);
- 3) методи контролю і самоконтролю (опитування, залік, індивідуальні завдання, питання для самоконтролю).

Організаційними формами наведених вище методів навчання є лекції, практичні заняття, індивідуальне завдання, залік.

Особливо зміцнюється творчо-пошукова самостійність здобувачів, застосовується проблемне та інтерактивне навчання з використанням комп'ютерних систем. Під час такого освітнього процесу здобувач може комунікувати з викладачем онлайн, вирішувати творчі, проблемні завдання, моделювати ситуації, застосовуючи аналітичне і критичне мислення, знання, пошукові здібності.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Методи поточного контролю. Поточне оцінювання проводиться з метою оцінювання результатів навчання протягом семестру і включає систематичний моніторинг навчальних досягнень здобувачів. Поточний контроль здійснюється

під час проведення семінарських (практичних) занять у формі виконання практичних завдань, розв'язання кейсів, активної участі в обговореннях, в обсязі навчального матеріалу, визначеному для кожного заняття:

- виконання практичних задач (оцінюється під час практичних занять);
- виконання індивідуальних завдань (оцінюється під час поточного контролю теми);
- самостійна робота (оцінюється під час поточного контролю теми);
- виконання умов академічної дисципліни (оцінюється під час лекцій, практичних занять та під час поточного контролю теми).

Методи підсумкового контролю. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання наприкінці опанування освітнього компонента, відповідно до навчального плану у вигляді семестрового заліку в обсязі навчального матеріалу, визначеному робочою програмою освітнього компонента.

Критерії оцінювання результатів навчання

Практичні задачі. Максимальна оцінка за виконання практичної задачі становить 5 балів:

- **5 балів:** надано вичерпну, термінологічно точну та аргументовану відповідь; продемонстровано здатність до аналізу ситуації та вміння застосовувати теорію для розв'язання конкретної задачі;
- **3 бали:** завдання виконано відповідно до вимог, але відповідь містить незначні логічні похибки або недостатньо глибоку аргументацію;
- **0 балів:** відповідь відсутня, є помилковою або не відповідає змісту поставленого завдання.

Індивідуальні завдання оцінюються за такими критеріями:

- **5 балів:** завдання виконано в повному обсязі з високим рівнем самостійності; продемонстровано критичний підхід до опрацювання джерел, логічність викладу та вміння формулювати обґрунтовані авторські висновки;
- **3 бали:** завдання виконано відповідно до вимог, проте робота має здебільшого репродуктивний характер (переказ матеріалу), містить незначні логічні похибки або недостатньо глибоку аргументацію;
- **0 балів:** завдання не виконане, не відповідає вимогам академічної доброчесності або темі.

Оцінювання самостійної роботи здобувачів передбачає: систематичне опрацювання навчальної та наукової літератури, а також лекційного матеріалу відповідно до логічної структури курсу. Особлива увага приділяється здатності студента аналізувати та систематизувати вивчене, готуватися до практичних занять та підсумкового контролю (заліку) у чіткій послідовності опанування розділів дисципліни.

Критерії підсумкового оцінювання самостійної роботи:

- **10 балів:** здобувач системно опанував теоретичний матеріал, продемонстрував глибоке знання змісту дисципліни та рекомендованої літератури; під час занять

вільно оперує набутими знаннями, виявляє самостійність суджень, здатність до аналізу складних проблем та високий рівень сформованості практичних навичок;

- **8 балів:** здобувач на належному рівні засвоїв навчальний матеріал та орієнтується в основних наукових джерелах; аргументовано викладає власні міркування та володіє практичними навичками, проте припускається незначних неточностей у логіці викладу або аналізі практичних кейсів

- **4 бали:** здобувач загалом опанував базові теоретичні знання та знайомий з основною літературою, проте виявляє невпевненість у застосуванні практичних навичок; спостерігається плутанина в термінах, неточність в оцінці фактів та слабкий зв'язок теорії з майбутньою професійною діяльністю;

- **0 балів:** здобувач не опанував обов'язковий мінімум навчального матеріалу, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутнє наукове мислення, практичні навички не виявляються.

Виконання умов академічної дисципліни: відвідування лекцій та активна участь у практичних заняттях.

Критерії оцінювання виконання умов академічної дисципліни:

- **20 балів:** здобувач відвідав 90–100% занять; виявляє високу залученість у навчальний процес, регулярно ініціює професійні дискусії, ставить доречні питання, пропонує власні обґрунтовані ідеї та якісно виконує всі завдання на практичних заняттях;

- **15 балів:** здобувач відвідав 75–89% занять; переважно активний під час роботи в аудиторії, бере участь в обговореннях, проте не завжди виявляє власну ініціативу або творчий підхід до виконання завдань;

- **10 балів:** здобувач відвідав 60–74% занять; демонструє низький рівень активності, переважно займає позицію пасивного слухача, фрагментарно долучається до обговорення тем;

- **0 балів:** здобувач відвідав менше ніж 60% занять; залученість у навчальний процес відсутня, активність на заняттях не виявлена.

Критерії підсумкового контролю (залік): підсумковий контроль знань проводиться в усній формі. Здобувач повинен відповісти на два теоретичні питання, кожне з яких оцінюється за 20-бальною шкалою. Максимальна сума балів за результатами заліку становить 40 балів.

Загальний принцип оцінювання: оцінці підлягає не лише рівень відтворення засвоєного матеріалу, а й здатність здобувача аналізувати, структурувати та порівнювати теоретичні концепції, демонструючи розуміння їх практичного застосування в роботі клінічного психолога.

Критерії оцінювання відповіді на питання:

- **18-20 балів:** Відповідь є вичерпною, глибокою та повністю розкриває суть питання. Здобувач впевнено володіє матеріалом, вільно оперує деталями та розкриває взаємозв'язки між темами, демонструє бездоганне використання професійної термінології. Виклад теоретичних моделей коректний, з елементами критичного аналізу та порівняння різних підходів (шкіл, парадигм). Наведено доречні приклади, що чітко ілюструють зв'язок теорії з практичною діяльністю. Відповідь має логічну структуру та цілісність.

- **14–18 балів:** Відповідь є правильною та розкриває питання по суті, проте їй може бракувати деталізації в окремих аспектах. Термінологія використовується загалом коректно, з можливими незначними неточностями. Присутні спроби аналізу та порівняння, проте виклад має переважно репродуктивний (описовий) характер. Зв'язок теорії з практикою вказано, але приклади є загальними. Відповідь є послідовною, з незначними порушеннями в логіці викладу.

- **7–14 балів:** Відповідь є базовою та фрагментарною. Розкрито лише основні, загальні аспекти питання без заглиблення в деталі. Присутні суттєві неточності у використанні термінології або викладі концепцій. Здобувач демонструє лише часткове розуміння матеріалу; аналіз та порівняння відсутні. Зв'язок із практикою простежується слабо. Структура відповіді хаотична або логічно не завершена.

- **0–7 балів («незадовільно»):** Відповідь не розкриває суті питання або є вкрай розрізною. Демонструється нерозуміння базових понять, присутні грубі фактичні помилки. Будь-які спроби аналізу чи практичного контексту відсутні. Здобувач не зміг надати відповіді або оперує тезами, що не стосуються теми питання.

Оцінювання окремих видів навчальної роботи

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Кількість балів	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні заняття	5	5*4=20
Індивідуальне завдання	5	5*2=10
Підсумкова оцінка самостійної роботи	10	10
Виконання умов академічної дисципліни	20	20
Залік	40	40
Всього		100

Розподіл балів освітнього компонента з формою контролю іспит/залік

Поточне оцінювання (бали)	Залік (бали)	Сума балів
60	40	100

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Для оцінювання результатів навчання застосовується 100-бальна шкала оцінювання.

Сума балів	Оцінка ECTS	Національна оцінка	
		Екзамен	Залік
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)	
74-81	C	Добре (в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок)	
64-73	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)	
60-63	E	Задовільно (задовольняє мінімальні критерії)	
35-59	FX	Незадовільно (із можливістю повторного складання)	не зараховано
1-34	F	Незадовільно (із обов'язковим повторним вивченням дисципліни)	

6. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Історичні етапи розвитку геронтологічних ідей: філософсько-онтологічний, геронтоклінічний, геронтогігієнічний.
2. Геронтогенез: гетерохронність, гетеротопність, гетерокінетичність, гетерокатефтенність старіння.
3. Проблема довголіття: історичні підходи та сучасні дослідження.
4. Демографія старіння: типи старіючого суспільства.
5. Основні теорії геронтосоціології.
6. Феномен ейджизму, його типологія та чинники.
7. Анатомо-фізіологічне старіння: інволюційні процеси в опорно-руховому апараті, серцево-судинній системі, системі травлення тощо.
8. Зміни у сенсориці при старінні (зір, слух, нюх, тактильна, больова чутливість).
9. Мнемічна сфера та старіння, модель діжки пам'яті за Т. Рібо.
10. Інтелектуальна сфера та старіння, поняття флюїдного та кристалізованого інтелекту, їхні зміни.
11. Особистість, яка старіє: підходи Г.-Ю. Айзенка, М. Фрідмана та Р. Розенмана, К.-Г. Юнга.

12. Психологічні аспекти виходу на пенсію, типологія особистості у пенсійному віці.
13. Стохастичні теорії старіння: історія розробок та приклади.
14. Генетичні теорії старіння: історія розробок та приклади.
15. Типологія прогерій: синдром Гатчінсона—Гілфорда, синдром Вернера, анемія Фанконі, синдром Кокейна тощо.
16. Поняття про деменції. Типологія деменцій.
17. Клінічна картина та анатомічне підґрунтя деменції альцгеймерівського типу.
18. Критерії диференціальної діагностики деменції альцгеймерівського типу та деменції при церебральному атеросклерозі.

7. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

Підручники:

1. Крайніков Е.В. Геронтопсихологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 232 с.
2. Craig, G. & Baucum, D. Human development. NJ: Prentice-Hall, 2002. 718 p.
3. Miller, S.A. Developmental research methods. Sage Publications, Inc., 2007. 416 p.
4. Stuart-Hamilton, I. The Psychology of Aging: An Introduction. Jessica Kingsley Pub, 2012. 464 p.

Навчальні посібники:

Терлецька Л.Г. Психологія зрілості: практикум. Навчальний посібник. Київ: Главник, 2006. 144 с.

Методичні роботи:

Крайніков Е., Прокопович Є. Геронтопсихологія: методичні рекомендації. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 84 с.

Інформаційні ресурси:

1. Докінз Р. Егоїстичний ген. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 540 с.
2. Крайніков Е.В. Геронтологія: словник-довідник. Київ: Видавець Паливода А.В., 2010. 352 с.
3. Крайніков Е. Динаміка інтелектуальних змін в осіб похилого віку. Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність. 25 вересня 2015 р. Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції / За ред. І.В. Данилюка, І.В. Ващенко. Київ, 2015. С. 90–94.
4. Крайніков Е. Старість: вік компенсацій проти віку дефіцитів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Психологія. № 1(1), 2014. 102 с. С. 45–49.

5. Крайніков Е., Прокопович Є., Торб'як Н. Особливості толерантного ставлення українських студентів до старіння та старості. Чинники розвитку толерантності особистості на різних етапах соціалізації: колективна монографія. Київ: Яроченко Я.В., 2022. 359 с. С. 220–230.
6. Krainikov E., Prokopovych, E., Torbyak, N. Ageism attitudes of Ukrainian students. Polish Journal of Public Health. Vol. 130, 2020. Pp. 18–21. <https://doi.org/10.2478/pjph-2020-0005>
7. Psychiatry in the Elderly / Ed. by R. Jacoby & C. Oppenheimer. OUP Oxford, 2002. 1024 p.